

Agnieszka Oczkowska

Muzeum – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec, Babice

PRZEGLĄD ZESPOŁÓW OBRZĘDOWYCH „PO KRAKOWSKU” W MUZEUM – NADWIŚLAŃSKI PARK ETNOGRAFICZNY W WYGIĘLZOWIE I ZAMEK LIPOWIEC

Wiosną 2016 r. Muzeum – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec już po raz 22. gościło uczestników Przeglądu Zespołów Obrzędowych „Po Krakowsku”. Pierwszy raz konkurs pod nazwą Przegląd Amatorskich Zespołów Folklorystycznych odbył się 11 czerwca 1995 r. Pomysłodawcami i realizatorami tego przedsięwzięcia byli etnografowie Henryka Haduch oraz Zbigniew Mazur, ówcześni pracownicy skansenu. Na pożyczonej, przenośnej scenie zaprezentowało się wówczas 6 grup. Kilka lat później na terenie skansenu powstała w formie brogu scena, która stała się centrum organizowanych wydarzeń kulturalnych. W historii konkursu wzięły udział 43 zespoły z 10 gmin: Alwernia, Babice, Brzeszcze, Chełmek, Chrzanów, Klucze, Krzeszowice, Trzebinia, Zator oraz z miejscowości będących obecnie dzielnicami miasta Jaworzna.

Zgodnie z regulaminem, w przeglądzie mogą uczestniczyć zespoły wywodzące się z regionu Krakowiaków Zachodnich i kultywujące tradycje folklorystyczne własnego obszaru etnograficznego. Uczestnicy są oceniani przez komisję artystyczną składającą się z specjalistów i znawców lokalnego folkloru, a jej podsumowania stają się podstawą do refleksji zarówno dla uczestników, jak i organizatorów podczas przygotowań do kolejnej edycji imprezy. Przegląd ma na celu kultywowanie dawnych tradycji i zwyczajów ludowych. Sprzyja integrowaniu społeczności lokalnej wokół wspólnych korzeni i wartości kulturowych. Ponadto ma przesłanie wychowawcze poprzez uczestnictwo wszystkich pokoleń w tych widowiskach. Jego zadaniem jest również uświadamianie dzieciom i młodzieży dziedzictwa kulturowego małych ojczyzn.

Przez pierwsze lata tematyka prezentacji scenicznych była dowolna, jednak żeby podnieść wartość etnograficzną, historyczną i artystyczną prezentowanych form zdecydowano podczas dwudziestej edycji, nadać konkursowi motyw przewodni. Modyfikacja regulaminu i wytyczne dla zespołów zgłaszających uczestnictwo znacznie wpłynęły na różnorodność oraz atrakcyjność prezentacji. Kolejne trzy edycje dedykowane były

zagadnieniom dotyczącym obrzędowości: weselnej (2014 r.), wiosennej (2015 r.) oraz wierzeniom i zwyczajom związanym z okresem ciąży i dzieciństwa (2016 r.). Dotychczas największą popularnością wśród zgłaszanych przez zespoły tematów cieszyły się „oczepiny” oraz „wyskubek”. W ciągu dwudziestodwuletniej historii występów konkursowych miłośnicy folkloru mogli zapoznać się z realizacją sceniczną takich obrzędów i zwyczajów jak m.in.: chrzciny; wesele – zwiady, namówiony, zrękowiny, błogosławieństwo młodej pary, brama weselna, oczepiny, przenosiny panny młodej, dobranoc u panny młodej; zapusty; imieniny; obchód z koniarzem; Niedziela Palmowa; budowa domu; od zapustu do śmigusu; wicie palmy; pochód z gaikiem, traczykiem; kisenie kapusty; pieczenie chleba; zdobienie domów; suzoje; pędzenie bimbru; dożynki; topienie marzanny, gaik-maik, chodzenie z kogucikiem; maj i dziad; comber babski; Wigilia Bożego Narodzenia; wianki na Boże Ciało; sadzenie ziemniaków.

Uczestnikami konkursu są najczęściej koła gospodyń wiejskich oraz powstałe w ich strukturach zespoły folklorystyczne, które w swojej działalności często borykają się z brakiem instruktora, kapeli lub instrumentalisty, a także dostępnością do materiału źródłowego. Zespoły te powstawały zazwyczaj z inicjatywy entuzjastów, miłośników folkloru. Niewątpliwie wyzwaniem dla nich jest sama forma przeglądu, czyli prezentacja sceniczna obrzędu, określana jako folklor widowiskowy.

Otóż folklor widowiskowy stanowią te wszystkie formy, a także treści wokalne, wokально-taneczne oraz muzyczne, wykazujące merytoryczny związek z kulturą tradycyjną odnośnie do zakresu, które są manifestowane indywidualnie bądź zespołowo w odpowiednich sytuacjach, na zasadzie wyuczonego pokazu, stąd zorientowane są w swym wyrazie wymogami sztuki scenicznej¹.

Autorzy powstających scenariuszy mają niezwykle trudne zadanie. Jak zauważył na łamach „Orlego Lotu” Jędrzej Cierniak: „Najpierw trzeba sobie odpowiedzieć na pytanie, czy każdy zwyczaj lub obrzęd da się tak scenicznie przedstawić, by dawał jakąś widowiskowo zamkniętą całość kompozycyjną”².

Nawet jeśli w danej miejscowości kultywowany jest dany obrzęd, często jest już przetworzony i wiele jego funkcji, a także symboliczne znaczenia słowa, gestu czy rekwizytu zostały zapomniane. Przygotowując inscenizację należy również zwrócić uwagę na dostosowanie tekstów, strojów, rekwizytów do przedstawianej epoki. Innym problemem jest czas i miejsce, które na scenie stają się umowne.

¹ J. Burszta, *Kultura ludowa – kultura narodowa. Szkice i rozprawy*, Warszawa 1974, s. 322.

² J. Cierniak, *Jak inscenizować zwyczaje i obrzędy ludowe?*, „Orli Lot” 1931, nr 1, s. 4.

Fot. 1. „Przenosiny” – Zespół Folklorystyczny „Bołęciny”;
fot. P. Bujakiewicz

Fot. 2. „Wieczera z pieczeniem chleba” – KGW „Lipowianki” z Wygietzowa;
fot. P. Bujakiewicz

Weźmy jako przykład obrzęd weselny oczepin. Widzieliście gdzieś na wsi zwykle oczepiny w komorze, z udziałem samych kobiet, przy świetle łójówek, z niezliczoną ilością śpiewanych pieśni itd. I chcielibyście to wiernie pokazać w szkole swoim kolegom i koleżankom. To się wam nie powiedzie, jeżeli całego obrzędu nie uporządkujecie tak, by widz widział wszystkie etapy akcji dokładnie, by rozumiał każdy wyraz śpiewanych pieśni, no i by się nie nudził, ale był swoim przeżyciem duchowym wciągnięty w wasz obrzęd oczepinowy³.

Wiele obrzędów w rzeczywistości rozgrywa się w dość długich odcinkach czasowych, a podczas konkursu, ulega skróceniu do 20 minut⁴. Dla poprawnego odtworzenia obrzędu czy też zwyczaju kluczowe jest również dostosowanie repertuaru do wieku wykonawców. Sporadycznie, nie chcąc wybierać między osobami w zespole, osoby kierujące próbują znaleźć miejsce na scenie dla wszystkich. Wskutek czego w tle prezentacji pojawiają się „chóry”, które zaburzają poprawny przekaz istoty obrzędu.

Z biegiem lat oraz rosnącym doświadczeniem wzrasta wiedza zespołów w zakresie tworzenia scenicznych form prezentacji. Zespoły działające na terenie powiatu chrzanowskiego z dużym powodzeniem uczestniczą, poza organizowanymi przez lokalne ośrodki kultury konkursami, w innych imprezach, np. w: Przeglądzie Zespołów Regionalnych, Kapel, Instrumentalistów, Grup Śpiewaczych i Śpiewaków Ludowych im. Jędrzeja Cierniaka „Krakowski Wianek” w Szczurowej, Międzykulturowym Festiwalu Folklorystycznym „Zagłębie i Sąsiedzi” w Dąbrowie Górniczej czy też w Ogólnopolskim Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu Dolnym.

Przeglądy te stwarzają możliwość wymiany doświadczeń i integracji dla zespołów a przykładowe prezentacje materiału folklorystycznego i jego opracowania stają się dla nich inspiracją twórczego podejścia.

Obecnie prezentacja obrzędu na scenie jest często jedyną formą przybliżenia go szerszemu kręgowi odbiorców. Wśród szerokiej oferty imprez organizowanych na terenie Muzeum – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec Przegląd Zespołów Obrzędowych oraz Konkurs Potraw Regionalnych mają szczególne znaczenie dla zachowania świadomości regionalnej i kultywowania tradycji. Wahania co do przynależności regionalnej zaczynają się uwidocznić na terenach, gdzie nastąpiły zmiany administracyjne i ziemie należące historycznie a także kulturowo do Krakowiaków Zachodnich obecnie należą do województwa śląskiego. Na zaistnienie tego problemu zwraca uwagę Iwona Brandys, historyk sztuki z Muzeum Miasta Jaworzna: „Gimnazjaliści

³ Tamże, s. 5.

⁴ *Regulamin Przeglądu Zespołów Obrzędowych „Po Krakowsku”.*

Fot. 3. Warsztaty rękodziela; fot. P. Bujakiewicz

*Fot. 4. XIX Przegląd Zespołów Obrzędowych „Po Krakowsku”;
fot. P. Bujakiewicz*

i licealiści nie odróżniają kulturowego podziału regionalnego od podziału administracyjnego”⁵ i podkreśla potrzebę upowszechniania świadomości regionalnej.

U nas nie wypracowano jeszcze modelu krzewienia świadomości regionalnej, w taki sposób żeby młodzież za tym poszła. Żeby to nie było dla młodych ludzi deprimujące i odbierane w kategoriach „obciachu”, ale wręcz przeciwnie – atrakcyjne i nobilitujące⁶.

W programie Przeglądu Zespołów Obrzędowych „Po Krakowsku” oprócz części konkursowej, w czasie obrad jury, występują zaproszeni goście. Często są to zespoły prezentujące folklor innego regionu, czy też inną jego kategorię.

Dodatkową atrakcją jest towarzyszący imprezie kiermasz rzemiosła i rękodzieła, w trakcie którego można nie tylko zakupić wyroby rękodzielnicze, lecz także zobaczyć jak powstają. Ulubioną atrakcją nie tylko dzieci, ale i dorosłych są warsztaty. Własnoręcznie stworzone gliniane dzbanuszki, obrazki na szkle, czy też bibułkowe kwiaty to najwspanialsze pamiątki.

Cykliczny Przegląd Zespołów Obrzędowych „Po Krakowsku” to spotkanie osób pochodzących ze zróżnicowanych kręgów nie tylko kulturowych, ale i społecznych (zróżnicowanych pod względem wieku, płci, wykształcenia, profesji, poglądów, a nawet zainteresowań). Ludyczny charakter imprezy, oprawa muzyczna, zaproszeni goście sprawiają, iż to święto folkloru w Wygiełzowie cieszy się bardzo dużym zainteresowaniem turystów i miejscowej ludności.

---

⁵ T. Pstrucha, *Krakowiaczy Zachodni – brzmi dumnie!*, „Extra. Bezpłatny Tygodnik Jaworznicki”, 2016, nr 25, s. 10.

⁶ Tamże, s. 11.